Zarys postępu pedyatryi i rozwoju szpitali dziecięcych w Polsce w XIX-ym stuleciu.

Napisał
Dr. Maciej Jakubowski,
Prof. Pedyatryi Uniwersytetu Jagiellońskiego.

I.

Ubiegłe dziewiętnaste stulecie zaznaczyło się w dziejach ludzkości olbrzymim postępem we wszystkich dziedzinach wiedzy a przedewszystkiem w zakresie nauk przyrodniczych i opierających się na nich nauk lekarskich. Zdumiewające odkrycia w tajnikach przyrody, zastósowane w medycynie, otwarły uczonym na tem polu nowe szerokie widnokręgi, przykuwając ich do badań ścisłych i w następstwie do specyalnego studyowania poszczególnych gałęzi, wchodzących w zakres wiedzy lekarskiej. Wiek XIX to okres rozwijania się w medycynie wielu specyalności, a wśród nich także nauki o chorobach dzieci.

Ubogą jest literatura lekarska w zakresie pedyatryi z minionych czasów. Z dzieła Adolfa Henkego[1]), wydanego na początku XIX stulecia, dowiadujemy się, że od XVI stulecia, względnie od wynalezienia sztuki drukarskiej, aż do początku XIX wieku, ogłoszonych zostało drukiem zaledwie 15 dzieł, traktujących o chorobach dzieci, spisanych częścią w łacińskim, częścią w niemieckim języku. Skromna to zaiste spuścizna po poważnym trzechwiekowym okresie czasu. Zarówno Henke, jak i inni późniejsi autorowie nadmieniają, że pierwsze dzieło o chorobach dzieci zostało wydane w Wenecyi w r. 1583 a następnie w Bazylei w r. 1584 przez Hieronima Mercurialisa, nie podając o nim dalszych szczegółów, co nas jednak bliżej obchodzi. Całkowity tytuł dzieła brzmi: *„De morbis puerorum tractatus locupletissimi variaque doctrina referti, non solum medicis verum etiam philosophis magnopere utiles ex ore Excellentis Hier. Mercurialis Foroliviensis Medici clarissimi diligenter excepti atque in libros tres digesti“. Opera Johannis Chrosczieyowskij Cum licentia et privilegio. Venetiis apud Paulum Meietum Bibliopolam Pat. 1583.*

Już z karty tytułowej okazuje się, że na podstawie wykładów o chorobach dzieci Hieronima Mercurialisa, dzieło to spisał i ogłosił drukiem uczeń jego Jan Chróściejowski. Że Chróściejowski pochodzenia był polskiego, stwierdza to przedmowa, w której autor dzieło swe poświęca Senatowi miasta Poznania, składając mu dzięki za otrzymane dobrodziejstwa w słowach: *Amplissimo Senatui Posnaniensi*: *„Quoties mihi vestrorum in me beneficiorum redit memoria“*, z czego wnosić należy, że autor prawdopodobnie urodzony i wychowany w Poznaniu, od senatu tegoż miasta otrzymał zasiłek w celu odbywania studyów lekarskich poza granicami kraju. Pod względem historycznym dzieło to zawiera ciekawe szczegóły, rzucające światło na ówczesne pojęcia w nauce o chorobach dzieci. W pierwszym bowiem rozdziale autor roztrząsa pytanie, czy choroby dzieci mają być leczone przez lekarza?! *„Qui et quot sint morbi pueriles, et an sint curandi a Medico“*. Omawianie tego pytania w osobnym rozdziale jasno wykazuje, że z końcem XVI stulecia a nawet jeszcze na początku XVIII stulecia, lekarze mało zajmowali się chorobami dzieci, gdyż troska o ich zdrowie i życie pozostawała przeważnie w ręku matek i otaczających je doświadczonych białogłów.

Owe stosunki minionych wieków, wobec których lekarz w wyjątkowych zwykle ciężkich przypadkach chorobowych, wzywanym bywał do łóżka chorego dziecięcia, wpływały ujemnie na rozwój pedyatryi, wyjaśniając nam dostatecznie, dlaczego lekarze mało poświęcali się badaniom i pracom, wchodzącym w zakres chorób dziecięcego wieku, jak również dlaczego

[1]) Handbuch zur Erkenntnis und Heilung der Kinderkrankheiten von Adolf Henke Frankfurt a. M. 1821.

ogół społeczeństwa nie odczuwał potrzeby urządzania osobnych zakładów leczniczych dla dzieci. Do końca XVIII stulecia nie było w Europie ani jednego szpitala dla dzieci, ani jednej osobnej kliniki pedyatrycznej.

Wiek XIX otrzymał w spuściznie, głównie w większych stołecznych miastach, domy i przytułki dla sierót — *vulgo* — »domy podrzutków«, które zakładane bywały przeważnie przez osoby duchowne i świątobliwe, wiedzione poczuciem pełnienia obowiązków miłosierdzia chrześciańskiego wobec maluczkich i opuszczonych. Większa część domów podrzutków w Europie połączona była z zakładami porodowemi a lekarz, z zawodu położnik, opiekował się także podrzutkami, pielęgnując i lecząc je w razie choroby w infirmeryach osobno dla nich urządzonych, które były jedynemi zakładami, dającemi możność lekarzowi do ściślejszych obserwacyi przebiegów chorobowych u dzieci.

Z początkiem ubiegłego stulecia mieliśmy w Polsce dwa większe domy podrzutków (w Krakowie i Warszawie). Krakowski dom podrzutków, założony jeszcze w XIII wieku przez Iwona Odrowąża, biskupa krakowskiego, dotrwał naszych czasów; lecz na początku ery autonomicznej zwinięty został około roku 1870, na mocy uchwały sejmu krajowego Królestwa Galicyi. Warszawski dom podrzutków, założony w r. 1761 przez przybyłego z Francyi misyonarza ks. Gabryela Baudnin'a, istnieje dotychczas, znalazł nawet wyborne pomieszczenie w jednym z pawilonów nowo zbudowanego szpitala »Dzieciątka Jezus« (1900 r.)

II.

Już w pierwszych latach rozpoczynającego się XIX stulecia żywsze zajęcie się losami chorej dziatwy w ten ujawnia się sposób, że wielu lekarzy wydaje dziełka popularne dla matek, pouczające je o fizycznem wychowaniu i pielęgnowaniu dzieci w zdrowiu i chorobie. Znakomity klinicysta i pierwszorzędny autor dzieł lekarskich, Christian Wilhelm Hufeland obok rozlicznych dzieł lekarskich napisał także poradnik dla matek¹). Dzieło w całem tego słowa znaczeniu popularne, gdyż nietylko doczekało się w Niemczech kilkunastu wydań, z których ostatnie wyszło jeszcze w r. 1865 w Lipsku; ale przełożonem było wielokrotnie na inne języki. »Dobre rady dla matek« przez Hufelanda, tłomaczenie Mejera Jonasa wyszło w tomie I. Pamiętnika warszawskiego (str. 237); drugie tłómaczenie Tomasza Szumskiego zostało wydane w Wrocławiu 1810 w drukarni Korna. Za przykładem Hufelanda jawi. się wiele pism popularnych, zajmujących się pielęgnowaniem i wychowaniem dzieci, a kierunek ten uwydatnia się także w piśmiennictwie lekarskiem polskiem:

Józef Rafał Czerwiakowski, profesor Uniwersytetu krakowskiego (z zawodu anatom i chirurg) ogłosił drukiem: »Nauka dla rodziców roztropnego chowania dzieci«. Kraków 1804.

Najznakomitszy pisarz naszego stulecia, Jędrzej Śniadecki, obok licznych dzieł z dziedziny filozofii i medycyny, wydaje rozprawę: »O fizycznem wychowaniu dzieci« w dzienniku wileńskim 1805, przedrukowaną ponownie w zbiorze dzieł Jędrzeja Śniadeckiego, przez Michała Balińskiego (Tom I. pag. 88—285) i wydaną jeszcze osobno w r. 1840 w Warszawie nakładem Augusta E. Glücksberga.

Idąc za przykładem Hufelanda w Niemczech a w Polsce za Czerwiakowskim i Śniadeckim w pierwszej połowie XIX stulecia, do ulubionego przedmiotu, obrabianego przez wielu lekarzy, należały dziełka popularne dla rodziców, obejmujące wskazówki pielęgnowania i żywienia dzieci. Z owego okresu czasu pozostały w tym przedmiocie w języku polskim następujące publikacye:

Fijałkowski Ignacy: »O wychowaniu dzieci wieśniaków« (Warszawa 1819).

Mahl M.: »Upominek dla troskliwych rodziców, zawierający rozprawę o fizycznem wychowaniu dzieci« (Lwów 1819).

Kosicki: »O wychowaniu młodzieży płci żeńskiej«. (Warszawa 1823).

Dziekowski: »O wychowaniu dzieci ze szczególniejszem do płci żeńskiej zastósowaniem«. (Warszawa 1828).

Kurowski J. N.: »O wychowaniu dzieci od pierwszych chwil rozwijania się ich władz fizycznych i umysłowych«. (Z niemieckiego Kniggego). (Warszawa 1830).

Malcz W.: »Rady dla matek, obejmujące przepisy pielęgnowania i chodowania dzieci w pierwszych latach życia«. (Warszawa 1834).

Terlecki Hipolit: »Rady zachowania się niewiast w czasie brzemienności, porodu, połogu, tudzież o pielęgnowaniu niemowląt i wyborze mamki«. (Kraków 1835).

---

¹) Hufeland: Guter Rath an Mütter, über die wichtigsten Punkte der physischen Erziehung der Kinder in den ersten Jahren. Berlin 1803.

Rakowski Ks.: »Słów kilka do matek o pierwiastkowem wychowaniu dzieci«. (Warszawa 1836).

Seemann Józef Antoni.: »Dziecię w stanie zdrowym i chorobliwym dla użytku rodziców i wszystkich, którzy się wychowaniom dzieci zajmują. (Warszawa 1843)

Matecki Teofil Teodor: »Poradnik dla młodych matek, czyli fizyczne wychowanie dzieci w pierwszych siedmiu latach«. (Poznań 1848).

Studencki M.; »O wychowaniu dzieci pod względem lekarskim, czyli sposób unikania chorób dzieci, rozpoznawania ich i leczenia środkami domowemi ze wskazaniem przypadków, w których pomoc lekarska jest koniecznie potrzebną, oraz historya rozwijania się płodu ludzkiego«. — Z rycinami. — (Warszawa 1850).

Gregorowisz K.: »Hygiena kobiet i dzieci, poświęcona matkom polskim«. (Warszawa 1861).

W drugiej połowie stulecia, zmniejsza się znacznie dążność do pisania popularnych podręczników dla matek; hygiena i dyetetyka wieku dziecięcego występuje jako jedna z ważniejszych gałęzi pedyatryi. Badania ścisłe głównych prawideł życia, śledzenie za warunkami przyczyniającemi się do rozwoju tkanin, jakoteż wyszukiwanie najodpowiedniejszych sposobów naturalnego i sztucznego żywienia dzieci, stają się poważnem i wdzięcznem zajęciem lekarzy, poświęcających się pedyatryi.

Rozwój nauki o chorobach dzieci, jako osobnej specyalności w medycynie, idzie w parze z zakładaniem osobnych szpitali dla dzieci, które we wszystkich krajach powstają przeważnie za inicyatywą lekarzy, wspieranych, już to przez wpływowe jednostki, lub przez stowarzyszenia, zawiązujące się w celu niesienia pomocy chorej dziatwie. Wskutek tego prawie wszystkie szpitale dziecięce, założone w XIX stuleciu, są zakładami humanitarnemi prywatnemi, a gromadząca się w nich wielka rzesza chorych, nastręcza lekarzowi sposobność do ścisłych obserwacyi i badań naukowych. W miastach uniwersyteckich obfity materyał szpitali dziecięcych wyzyskiwany bywa w ten sposób, iż władze uniwersyteckie starają się w tych szpitalach prywatnych umieszczać kliniki pedyatryczne, przyczyniając się pewną kwotą do ich utrzymywania.

Pierwszy szpital dla dzieci powstał w Paryżu w r. 1802, drugi w Petersburgu w r. 1834, — trzeci w Wiedniu pod wezwaniem św. Anny w r. 1837, w którym w r. 1850 umieszczoną została pierwsza w Austryi a względnie w całych Niemczech klinika pedyatryczna W drugiej połowie XIX stulecia, za przykładem powyższych trzech stolic Europy, idą inne miasta i z roku na rok powstają i rozwijają się nowe szpitale dla dzieci, a między niemi także i w większych miastach polskich.

Śledząc za postępem piśmiennictwa lekarskiego, stwierdzić można, że szpitale dla dzieci, zwłaszcza, jeżeli się w nich mieszczą kliniki pedyatyczne, przyczyniają się głównie do rozwoju nauki o chorobach dzieci. Ponieważ Francya wyprzedziła o lat kilkanaście inne kraje, zakładając dla dzieci szpital z liczbą kilkuset łóżek, urządzony odpowiednio, nietylko dla celów leczniczych ale i naukowych, przeto, jak literatura wykazuje, pedyatrya, jako specyalność ma pierwszych znamienitych przedstawicieli we Francyi. Dzieła o chorobach dzieci z kierunkiem nowoczesnym, opierające się na podstawie ścisłych spostrzeżeń klinicznych i na badaniach anatomo-patologicznych ogłaszają drukiem: Billard w r. 1828[1]) — Valleix 1838[2]) — Rilliet i Barthez dzieło trzechtomowe w r. 1845.[3]) — W Niemczech wydaje dzieło, opierające się na własnych spostrzeżeniach klinicznych i badaniach zwłok pośmiertnych Bednar A. dopiero w r. 1850[4]). Od owej pory piśmiennictwo pedyatryczne rozwija się szybko; obok licznych podręczników, pisanych dla użytku lekarzy praktykujących, powstają i mnożą się specyalne czasopisma i roczniki. Na schyłku stulecia owocami usilnej pracy, emulujących ze sobą o pierwszeństwo pedyatrów niemieckich i francuskich, są dwa zbiorowe dzieła o chorobach dzieci: pierwsze wydane staraniem Prof. Gerhardta[5]) w języka niemieckim — drugie przez Grancher[6]) w języku francuskim.

---

[1]) Billard C.: »Traite des Maladies des Enfants nouveaux-nés et à la mamelle« Paris 1828.

[2]) Valleix F.: »Clinique des Maladies des Enfants nouveaunés« Paris 1838.

[3]) Rilliet F. et Barthez E.: »Traité clinique et pratique de Maladies des Enfants« Paris, 1845 (I. Ed.), dzieło klasyczne, które nietylko doczekało się we Francyi kilku wydań (ostatnie 1887) lecz przełożonem jest na język niemiecki i angielski.

[4]) Bednar' Alois: »Die Krankheiten der Neugeborenen und Säuglinge vom clinischen und pathologisch-anatomischen Standpunkte bearbeitet.« Wien 1850—1853.

[5]) Handbuch der Kinderkrankheiten, herausgegeben von Dr. C. Gerhardt. Dzieło sześciotomowe, redagowane przez najcelniejszych pedyatrów niemieckich (wydanie I. 1877 — wyd. II. 1882).

[6]) Traité des Maladies de l'Enfance Grancher Comby-Marfan etc. Dzieło zbiorowe pięciotomowe, składające się z prac najznakomitszych pedyatrów francuskich. (Wyd. I. 1797, wyd. II. 1904).

Gdy we Francyi i w Niemczech już przed pięćdziesięciu laty ujawnia się ruch ożywiony w zakresie nauki o chorobach dzieci, u nas praca samodzielna na tem polu była bardzo utrudnioną, z powodu braku szpitali i klinik pedyatrycznych. Mimo tak trudnych warunków znajdowali się chętni pracownicy, którzy, nie mogąc wzbogacić literatury badaniami i pracami samodzielnemi, zajmowali się przekładaniem na język polski cenniejszych dzieł pedyatrycznych, których spis w załączeniu podaję:

»Nauka o chorobach dzieci« przez Józefa Szymkiewicza. Wilno, nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego 1810. Dzieło to, objętości 423 stron, zostało napisane na podstawie Rosensteina (Anweisung zur Kenntniss u. Kur der Kinderkrankheiten. Göttingen 1798) i Plenka (Lehre von der Erkenntniss und Heilung der Kinderkrankheiten. Wien 1807).

»Wykład systematyczny chorób dzieci Jana Wendta« — tłómaczył z niemieckiego podług drugiego wydania F. Sowiński. Wilno 1830.

»Nauka o chorobach dzieci« (Pediatrya) podług dzieła Vogela »Lehrbuch der Kinderkrankheiten« Sommer Feliks. Warszawa 1871—1873.

»Steinera Jana: Rys nauki o chorobach dzieci dla uczących się i lekarzy«, z wydania drugiego i pomnożonego przełożyło na język polski grono lekarzy Uniwersytetu Jagiell. pod kierunkiem Dr. Macieja Leona Jakubowskiego i Dr. Józefa Oettingera. Kraków 1877.

Dra Hüttenbrennera (Lehrbuch der Kinderheilkunde. Wien 1876) wydane zostało pod tytułem: »Wykład chorób dzieci« w Warszawie w drukarni Gazety lekarskiej w roku 1876 przez niawiadomego tłomacza.

Podręcznik Dr. Adolfa Baginsky'ego, Docenta chorób dzieci w Uniwersytecie berlińskim (Lehrbuch der Kinderkrankheiten für Aerzte und Studierende), zatytułowany: »Wykład chorób dzieci, podręcznik dla lekarzy i studentów«, przekład z wydania niemieckiego z roku 1883, dokonany przez Dr. Wiktoryna Kosmowskiego. Warszawa 1886.

III.

Żywszy ruch w piśmiennictwie lekarskiem polskiem na polu odnoszącym się do chorób dziecięcego wieku, stwierdzić można w ostatnich 30 latach, to jest od czasu, gdy w większych miastach polskich wznoszą się osobne szpitale dla dzieci, dzięki ofiarności osób prywatnych, składających na ten cel większe kwoty, i usilnej pracy jednostek, przeważnie lekarzy, poświęcających pracę swą z pełną świadomością o znaczeniu dla nauki i społeczeństwa tego rodzaju zakładów. W streszczeniu skreślamy historye istniejących u nas szpitali dziecięcych, podając głównie ich stosunki i działalność w ostatnich latach.

Kraków. Z opisów zakładów Uniwersytetu Jagiellońskiego dowiadujemy się, że w r. 1833 za rządów b. Rzeczy Pospolitej Krakowskiej otwartą została za staraniem komisarza rządowego Prof. Dra Brodowicza w szpitalu św. Łazarza klinika położnicza, a przy niej klinika dzieci z liczbą 12 łóżek, na której profesor położnictwa obowiązany był do wykładania chorób dzieci po 2 godziny tygodniowo w półroczu letniem. Stosunki te przetrwały lat 40, a profesorowie położnictwa (początkowo Józef Kwaśniewski, następnie Maurycy Madurowicz w miarę dobrowolnie zgłaszających się słuchaczy, miewali wykłady przeważnie z zakresu chorób noworodków i dzieci karmionych piersią. W r. 1864 Dr. Maciej Leon Jakubowski, mianowany Docentem prywatnym pedyatryi, rozpoczął wykłady w założonej i utrzymywanej przez siebie poliklinice, które odbywały się bez przerwy przez lat 9 po 3 godziny w obydwu półroczach.

W r. 1874 klinika dzieci, znajdująca się w szpitalu św. Łazarza, oddzielona została od kliniki położniczej i oddaną pod kierownictwo nowo mianowanego profesora pedyatryi, prof. Dr. Jakubowskiego wraz z obowiązkiem wykładania na tejże klinice po 5 godzin tygodniowo w obydwu półroczach. Nowo kreowana klinika pedyatryczna pozostawała w szpitalu św. Łazarza tylko przez półtora roku, gdyż w maju 1876 przeniesioną została do prywatnego, w tymże czasie zbudowanego szpitala św. Ludwika dla dzieci, który powstanie swe zawdzięcza Towarzystwu opieki szpitalnej dla dzieci w Krakowie.

Jeszcze w r. 1872 zawiązało się wzmiankowane Towarzystwo za inicyatywą księżnej Marceliny z Radziwiłłów Czartoryskiej i Dra Macieja Leona Jakubowskiego, a z hojnie płynących ofiar już po 4 latach swego istnienia otwarło szpital dla dzieci z liczbą 72 łóżek dnia 1 maja 1876.

Obecnie szpital św. Ludwika składa się z trzech pawilonów z urządzeniem na 120 chorych i dzieli się na pięć oddziałów, (na każdym łóżek 24).

Oddział I. »Klinika pedyatryczna« oprócz sal dla chorych posiada lokale do przyjmowania chorych, laboratoryum, salę wykładową i mieszkanie asystenta.

Oddział II. »chirurgiczny« obok sal dla 24 chorych ma jeszcze salę operacyjną, opatrunkową i osobną izbę do sterylizowania opatrunków.

Oddział III. »dla chorób zakaźnych« rozporządza osobnemi salami dla 12 chorych dotkniętych błonicą i osobnemi salami dla 12 chorych, nawiedzonych szkarlatyną.

Oddział IV. »rezerwowy« przeznaczony przeważnie dla dzieci, nawiedzonych chorobami ocznemi i skórnemi.

Oddział V. »dla chorych osesków«, przyjmowanych w celu leczenia wraz z matkami lub mamkami.

Ruch chorych, leczonych stale w szpitalu dochodził w ostatnich latach od 1200 do 1400 dzieci. W ambulatoryum szuka porady lekarskiej przeszło 6000 dzieci rocznie, nadmieniając, że większa część z nich zgłasza się kilkakrotnie a na oddziale chirurgicznym, po wykonaniu mniejszych operacyi, chorzy raz zapisani do dziennika, chodzą potem do zmiany opatrunków przez kilka tygodni.

Personał lekarski, zorganizowany jest na wzór szpitali niemieckich:

Dyrektorem i Prof. kliniki pedyatrycznej jest od początku Dr. Maciej Leon Jakubowski.

Prymaryuszem i zastępcą dyrektora szpitala od r. 1889 Dr. Franciszek Murdzieński.

Na oddziale chirurgicznym początkowo uskuteczniał operacye od przypadku do przypadku każdorazowy profesor kliniki chirurgicznej (Bryk, Mikulicz, Rydygier). Od roku 1896 komitet mianuje własnego operatora, które to obowiązki pełnił Doc. Dr. Aleksander Bossowski od r. 1896—1903. Obecnie operatorem szpitala jest doc. Dr. Maksymilian Rutkowski.

Obowiązki okulistów konsultantów, pełnili: od r. 1895—1900 doc. Dr. Franciszek Sroczyński, od r. 1900 Dr. Karol Brudzewski.

Do obserwowania i pielęgnowania chorych znajduje się przy klinice pedyatrycznej asystent, mianowany przez Wydział lekarski, pobierający wynagrodzenie z funduszu naukowego; przy oddziałach szpitalnych systemizowane są posady dwóch sekundaryuszy, mianowanych przez Komitet Towarzystwa, pobierających wynagrodzenie z funduszu szpitalnego.

W celu ułatwienia młodym lekarzom kształcenie się w zakresie chorób dzieci, na mocy rozporządzenia Wydziału krajowego z r. 1896 przydzielani bywają ze szpitala powszechnego św. Łazarza do szpitala św. Ludwika lekarze w charakterze bezpłatnych praktykantów na okres 6 miesięcy.

Od r. 1895 przyzwoliło Ministerstwo Oświecenia Wydziałowi lakarskiemu na mianowanie corocznie przy klinice pedyatrycznej jednego bezpłatnego elewa.

Wreszcie dyrektor szpitala, upoważniony przez Komitet przyjmuje na praktykę, w charakterze hospitantów, lekarzy zamiejscowych i zagranicznych, odbywających podróże naukowe w celu kształcenia się.

Nie tu jest miejsce do wyliczania wszystkich lekarzy, którzy w szpitalu św. Ludwika pozostając na praktyce, mieli sposobność do przyswojenia sobie wiadomości z zakresu chorób dzieci. Nazwiska ich i czas spędzony na praktyce znaleść można: »w kronice szpitala św. Ludwika« wydanej przez Prof. Dra Jakubowskiego w r. 1900 na pamiątkę okresu 25 lat istnienia szpitala. W ogólności podajemy, iż od założenia szpitala i umieszczenia w nim kliniki pedyatrycznej obowiązki asystentów pełniło 9 lekarzy, każdy przez czas od 2 do 5 lat. Obecnie obowiązki asystenta pełni Dr. Władysław Żeleński. Z pomiędzy asystentów dwóch zdobyło sobie zaszczytne stanowiska naukowe: Dr. Jan Raczyński po 5-letniem pełnieniu obowiązków asystenta, mianowany został Docentem chorób dzieci w r. 1896, Prof. nadzwyczajnym tegoż przedmiotu w r. 1901, a w r. 1904 powołany został na katedrę pedyatryi do Lwowa.

Dr. Ksawery Lewkowicz po pięcioletniem pełnieniu obowiązków asystenta, mianowany został Docentem pedyatryi w r. 1903.

Lekarzy sekundaryuszy, z których każdy przy szpitalu pełnił obowiązki od 2 do 5 lat, było 22; obecnie sekundaryuszami są Dr. Getlich Adam na oddziale chorób zakaźnych i Dr. Urbanik Ryszard na oddziale chirurgicznym. Praktykantów, przydzielonych przez władze krajowe, było 42; elewów przy klinice pedyatrycznej 7, wreszcie hospitantów 82, miądzy którymi znajdowało się wielu lekarzy, praktykujących obecnie w większych miastach polskich jako zawodowi pedyatrzy.

Odnośnie do czynności dydaktycznych w szpitalu św. Ludwika, względnie na klinice pedyatrycznej, nadmienić wypada, że wykłady o chorobach dzieci miewa Prof. Dr. Jaku-

bowski bez przerwy od r. 1873 po 5 godzin tygodniowo w każdem półroczu; uczęszczają na nie uczniowie medycyny z IV i V roku.

Od czasu zwiększenia się personału nauczycielskiego, obok obowiązkowych wykładów profesora, odbywały się także specyalne kursa docentów (Dra Raczyńskiego od r. 1896, Dr. Lewkowicza od r. 1903) wśród roku szkolnego dla uczniów a podczas feryi uniwersyteckich dla przejezdnych lekarzy.

Podając szczegóły, odnoszące się do szpitala św. Ludwika, dodać jeszcze należy, iż Towarzystwo Opieki szpitalnej dla dzieci zaczęło od r. 1887 wysyłać na swój koszt rekonwalescentów ze szpitala św. Ludwika, szczególnie dzieci po przebytych operacyach, do Zakładu Zdrojowego w Rabce. Po kilku latach rozszerzyło Towarzystwo to działalność w ten sposób, iż założyło w Rabce osobno administrowaną »Kolonię leczniczą dla dzieci skrofulicznych« do której przyjmuje się nie tylko rekonwalescentów ze szpitala św. Ludwika, ale w ogólności dzieci skrofuliczne i zagrożone gruźlicą ubogich rodziców. Obecnie Kolonia lecznicza w Rabce posiada własną realność z obszernym ogrodem wraz z zabudowaniami, w których wygodnie można pomieści od 80 do 100 dzieci, czyli corocznie przy dwukrotnej zmianie od 160 do 200 dzieci. Od założenia kolonii (1887) do końca roku 1903 korzystało z dobrodziejstwa kolonii 1306 dzieci, z których każde pozostawało w Rabce na kuracyi przez 6 tygodni. Kuratorem Kolonii, zarządzającym w imieniu Towarzystwa jest od początku Prof. Dr. Maciej Jakubowski; lekarzami kolonii byli: od r. 1888—1898, Dr. Franciszek Głuchowski, od r. 1899 do obecnej doby Dr. Ottohar Lang.

Przy szpitalu Israelitów w Krakowie utworzonym został w roku 1897 oddział dla chorób dzieci, składający się z jednej sali z siedmiu łóżkami, poczekalni i pokoju ordynacyjnego. Oddział zostaje pod kierownictwem dra Jana Landaua. Rocznie przebywa leczenie na oddziale od 70 do 100 dzieci; do porady ambulacyjnie zgłasza się od 1600 do 1800 dzieci. W okresie siadmioletnim istnienia oddziału, leczono stale przeszło 500, udzielono porady ambulatoryjnie przeszło 10 000 dzieciom.

Zarząd szpitala zamierza w krótce wybudować pawilon dla chorób zakaźnych, mając na cel ten 70 000 koron złożonych przez Arnolda Porada Rapoporta.

Lwów. Staraniem księżnej Jadwigi Sapieżyny otwartym został we Lwowie w r. 1845 maleńki szpitalik dla dzieci, z liczbą 12 łóżek, w wynajętym lokalu. W r. 1854 przeniesionym on został do własnego, względnie wspólnie z Siostrami Opatrzności zbudowanego domu, przy ulicy Sapiehy, pomnażając liczbę miejsc do 40. Opiekę nad choremi dziećmi objęły Siostry Opatrzności. Przez lat 20 szpital rozwijał się powoli, po części z powodu braku funduszu, a po części, że leżąc w odległem, mało zaludnionem przedmieściu, był niedostępnym dla ubogiej ludności, zamieszkującej środek miasta i inne przedmieścia. Dopiero w r. 1874 za staraniem pierwszej założycielki, księżnej Jadwigi Sapieżyny przy pomocy dra Emila Merczyńskiego zawiązało się stowarzyszenie: »Szpitala ubogich dzieci pod nazwą św. Zofii«, które po zlikwidowaniu dotychczasowego majątku, na gruncie, zakupionym przy ul. Łyczakowskiej, w bezpośredniem pobliżu szpitala powszechnego, budowę nowego szpitala dla dzieci pod wezwaniem św. Zofii w roku 1878 rozpoczęło a po ukończeniu w r. 1880 tenże szpital do użytku chorych otwarło.

Obecnie szpital św. Zofii posiada 120 łóżek; składa się z oddziału wewnętrznego, chirurgicznego i osobnego pawilonu dla chorób zakaźnych. Obok tego utrzymuje Towarzystwo od lat kilkunastu filię w zakładzie zdrojowym w Iwoniczu, wysyłając tamże corocznie po 40 dzieci w dwóch partyach na pobyt sześciotygodniowy. Do Iwonicza wysyłane bywają dzieci w rokonwalescencyi po dokonanych operacyach w szpitalu św. Zofii, jakoteż dzieci złzowe, zagrożone gruźlicą.

W ostatnich latach leczono stale w szpitalu około 1400 chorych, udzielono porady ambulacyjnie około 6000 dzieciom.

Personał lekarski: Dyrektorem i równocześnie lekarzem ordynującym na oddziele chorób wewnętrznych, od założenia szpitala, do lat ostatnich był dr. Emil Merczyński.

Ordynatorem na oddziele chirurgicznym od otworzenia nowego szpitala do r. 1885 był dr. Antoni Schattauer; po nim do dzisiejszej doby jest dr. Hilary Schramm.

Ordynatorem na oddziele ocznym od lat kilku jest dr. Tytus Kicki.

W celu obserwowania i pielęgnowania chorych systemizowane są trzy posady sekundaryuszy przy oddziale wewnętrznym, chirurgicznym i zakaźnym. Od założenia nowego szpitala pełniło obowiązki sekundaryuszy 8 lekarzy. Obecnie sekundaryuszami są: Czarnik Stanisław, Hołobut Teofil i Świątkowski Stefan.

Od kilku lat przyjmowani też bywają do szpitala lekarze na praktykę w charakterze hospitantów.

Wydział lekarski Uniwersytetu lwowskiego starał się przez lat kilka wyjednać w Ministerstwie Oświecenia systemizowanie katedry chorób dzieci wraz z umieszczeniem kliniki pedyatrycznej w szpitalu św. Zofii. Usiłowania wydziału ten odniosły skutek, iż w r. 1904 zamianowanym został profesorem Padyatryi dr. Jan Raczyński, któremu równocześnie komitet Towarzystwo Szpitala św. Zofii powierzył obowiązki Dyrektora-ordynatora tego szpitala, w miejsce dra Emila Merczyńskiego. Otwarcie kliniki pedyatrycznej zawisłym jest jeszcze od dojścia do skutku ugody między władzami rządowemi a komitetem Towarzystwa szpitalnego co do kosztów adaptacyi lokali przeznaczonych na klinikę i wysokości wynagrodzenia z funduszu naukowego za jej utrzymywanie.

Poznań. Za inicyatywą dra Zielewicza zawiązało się w Poznaniu w r. 1877 »Towarzystwo Opieki szpitalnej dla dzieci« celem założenia i utrzymywania osobnego szpitala dla dzieci. Zadanie Towarzystwa ułatwiło Zgromadzenie Sióstr świętego Wincentego à Paulo, oddając na pomieszczenia Spitala lokalności w Domu Miłosierdzia przy ul. Piotra nr. 7 zostającego dotad pod kierownictwem jego założycielki Siostry Ireny Łuszczewskiej. Dom ów, przeznaczony był pierwotnie na utrzymywanie ochronki, szwalni i nieuleczalnych niewiast; obecnie w osobnych domach pomieszczonych.

Szpital dziecięcy po wezwaniem św. Józefa był na razie urządzony tylko na 12 łóżek, liczba których z biegiem czasu wzrosła do 50. Z tych 22 jest przeznaczonych dla dzieci z chorobami wewnętrznemi, 22 na oddział chirurgiczny, reszta dla dzieci nawiedzonych chorobami zakaźnemi.

Napływ chorych do szpitala jest znaczny a pomimo, iż dla braku miejsca, częstokroć dzieciom ciężko chorym odmówić trzeba przyjęcia, przebywa stale leczenie w szpitalu rocznie około 500 dzieci. Ambulatoryjnie zgłasza się o poradę do szpitala rocznie około 5000 chorych dzieci.

Kuratoryum św. Józefa krząta się nad zbieraniem funduszów, w celu zbudowania nowego, większego i celom swym odpowiedniejszego szpitala.

Kierownikami szpitala i ordynatorami na oddziele wewnętrznym byli:

Dr. Zielewicz od r. 1877 do 1880,
Dr. Osowicki od r. 1880 do 1895, wreszcie
Dr. Krysiewicz od r. 1895 do dzisiejszej doby.

Oddział chirurgiczny zyskał osobnego operatora w drze Drobniku, w r. 1890, po którym kierownictwo tegoż oddziału w r. 1900 objął dr. Pomorski.

Tak na oddziele wewnętrznym jak i chirurgicznym, jakoteż w specyalnych przypadkach chorób uszu, nosa i gardła udziela bezinteresownie pomocy kilku lekarzy Polaków zamieszkałych w Poznaniu. A w szczególności:

Dr. Stasiński (od r. 1898) objął leczenie dzieci chorych na oczy,
Dr. Stark (od r. 1900) zajmuje się leczeniem chorób skórnych,
Dr. Dembiński (od r. 1901) udziela porady jako specyalista w chorobach uszu, nosa i gardła.

Bydgoszcz: Szpitalik dla dzieci Ś-go Floryana.

Warszawa posiada kilka zakładów przeznaczonych do leczenia chorych dzieci.

I. W r. 1869 za inicyatywą dra Antoniego Sikorskiego przy współudziale dam dobroczynnych otwartym został zakład leczniczy dla dzieci w domu wynajętym przy ul. Solnej nr. 814. Aleksandra hr. Potocka zajęła się gorliwie losami nowootworzonego zakładu. Z funduszu częścią przez się złożonego, częścią zebranego w kole osób zamożnych doprowadziła do skutku budowę osobnego szpitala dla dzieci przy ul. Aleksandra. Do nowo zbudowanego gmachu urządzonego dla 79 chorych przeniesiony został zakład leczniczy dla dzieci z ul. Solnej w Listopadzie r. 1875. Kosztem niestrudzonej dobrodziejki szpitala, Aleksandry hr. Potockiej zbudowanym został w r. 1884 osobny pawilon dla chorób zakaźnych, i liczba łóżek zwiększona do 100. Obecnie szpital podzielony na trzy oddziały (wewnętrzny, chirurgiczny i chorób zakaźnych) rozporządza liczbą 130 łóżek stałych i 33 zapasowych. Wreszcie od roku 1903 posiada szpital własną pracownię do badań chemicznych, mikroskopowych i bakteryologicznych.

W ostatnich czasach pozostawało w stałem leczeniu w szpitalu corocznie przeciętnie około 1400 dzieci, w ambulatorium udzielano porady lekarskiej corocznie około 30 000 dzieciom.

Lekarzem naczelnym od założenia szpitala jest dr. Antoni Sikorski.

Opieka lekarska na oddziałach szpitalnych spoczywa w ręku ordynatorów, wśród których z biegiem trzydziestu kilku lat nastąpiły pewne zmiany. Obecnie skład personału lekarskiego jest następujący:

Na oddziale chorób wewnętrznych ordynator starszy Leon Dudrewicz; obok niego ordynatorzy Ludwik Rabek, Władysław Rodys.

Na oddziale chirurgicznym ordynator starszy Józef Peschke, ordynatorzy: Aleksander Grużewski, Kazimierz Orzeł, asystent Hieronim Czarkowski.

Na oddziale chorób zakaźnych i wysypkowych ordynator starszy Alfons Malinowski, ordynatorzy Władysław Sawicki, Edward Dytel, asystent Julian Wołyński.

Kierownikiem pracowni chemiczno-bakteryologicznej jest Ryszard Szerypo, lekarzem miejscowym Dominik Woycicki.

W zakresie chorób ocznych ordynuje Aleksander Dobrzański a jako lekarz pomocniczy Julian Gawroński.

W chorobach uszu i gardła ordynuje Zdzisław Dobrowolski a jako asystent Kazimierz Dudrewicz.

II. Szpital dla dzieci wyznania mojżeszowego zbudowany w roku 1878 z zapisów rodzin Bersonow i Baumannów na placu między ulicami Sliską i Sienną. Początkowo posiadał łóżek 30 (5 sal po 6 łóżek), których liczba obecnie wzosła do 44; z tych 24 przeznaczonych jest dla chorób zakaźnych, 13 dla oddziału chirurgicznego a 7 dla chorób wewnętrznych. W ostatnich latach bywało stale leczoych rocznie około 600 dzieci.

Lekarzem naczelnym szpitala był przez pierwsze 2 lata dr. Chwat, od roku 1880 jest S. Portner. Obowiązki ordynatorów obecnie sprawują: na oddziele wewnętrznym od roku 1881 Julian Kramsztyk, na oddziele chirurgicznym od roku 1888 Adolf Poznańki, na oddziale chorób zakaźnych od roku 1894 Adolf Koral. Lekarzem miejscowym jest J. Szenhak.

W ambulatoryum obok lakarzy szpitalnych udzielają porady zawodowi specyaliści z zakresu chorób oczu, krtani, skóry i t. d. Ruch chorych w ambulatoryum jest znaczny, dochodził bowiem w ostatnich latach do 37 000 porad lekarskich.

III. Zakład leczniczy dra Jana Bączkiewicza, otwarty w r. 1893 w najętym lokalu w domu przy ul. Ogrodowej nr. 17. Obok sal ordynacyjnych i pracowni do badań naukowych, zakład rozporządza 18 łóżkami. W latach ostatnich pozostawało przeciętnie w stałem leczeniu około 120 chorych, do ambulatoryum zgłaszało się około 4000 chorych dzieci, którym udzielono około 13 000 porad.

W zakładzie leczniczym obok dra Bączkiewicza pracuje kilkunastu młodych lekarzy, którzy nie mając sposobności podczas studjów lekarskich słuchania na Uniwersytecie kursów praktycznych z pediatryi, chętnie oddają swe usługi zakładowi, aby korzystać z obfitego materyału i na tej drodze nabrać praktycznego wykształcenia w zakresie chorób dzieci.

IV. Opisując zakłady lecznicze dla dzieci, nie można przemilczeć o infirmeryi, czyli oddziale dla chorych dzieci przy domu wychowawczym dla podrzutków w Szpitalu Dzieciątka Jezus. Szpital ten założony jeszcze w roku 1761/2 przez francurkiego misyonarza, ks. Gabryela Baudoin'a, po poważnem półtorawiekowem istnieniu, przeniesiony został w roku 1900 do obszernych gmachów zbudowanych na placach niegdyś do XX. Misyonarzy należących, zwanych powszechnie folwarkiem Ś-to Krzyskim. Wśród licznych pawilonów szpitalnych i klinik uniwersyteckich, zbudowanych odpowiednio do wymagań nowoczesnej hygieny, znalazł też pomieszczenie zgodnie z intencyami pierwszego założyciela dom wychowawczy dla podrzutków, urządzony dla 200 sierot. Przy powyższym domu wychowawczym znajduje się infirmerya, czyli oddział dla chorych dzieci, składający się z 2 sal, każda po 5 łóżek. Znajduje się też osobna sala dla 10 dzieci syfilitycznych, pokój odosobniony dla dzieci dotkniętych chorobami ocznemi i salka osobna dla 4 dzieci nawiedzonych gruźlicą. Nadto w pewnem oddaleniu od głównego domu wychowawczego, wznosi się barak izolacyjny z liczbą 20 łóżek, podzielony na 3 oddziały, każdy z osobnem wejściem. Dom wychowawczy sierot przy Szpitalu Dzieciątka Jezus posiada zatem dla swych wychowańców osobny szpital, w którym liczba łóżek dochodzi do 50.

Ordynatorem starszym od roku 1890 jest Ludwik Anders, obok niego są jeszcze ordynatorami: S. Kamieński i Korybut-Daszkiewicz. W zakresie chirurgicznym ordynuje A. Śmiechowski.

Oddział chorych dzieci domu wychowawczego, posiadając własną pracownię i leżąc w pobliżu klinik uniwersyteckich, nastręcza sposobność uczącej się młodzieży i początkującym

lekarzom do korzystania z gromadzącego się tamże materyału. To też pod kierunkiem dr. Andersa w zakładzie tym pracuje i kształci się wielu lekarzy w charakterze asystentów i wolontaryuszów.

W celu uzupełnienia rozwoju szpitalnictwa w dziedzinie chorób dziecięcych, podajemy jeszcze krótką wzmiankę o kilku zakładach założonych w pierwszych latach XX stulecia:

W **Warszawie** przy nowo-zbudowanym szpitalu starozakonnych na »Czystem« urządzono w roku 1902 osobny oddział dla dzieci dotkniętych chorobami zakaźnemi, kilkunastu łóżkami, kierownictwo oddziału objął Ludwik Wolberg.

W dawnym szpitalu starozakonnych na »Pokornej« otwarto zakład ambulatoryjny dla dzieci, w którym ordynatorami są: Pacanowski i Szwajcer.

Również w **Warszawie** towarzystwo hygieniczne z funduszów złożonych przez Barona de Lenvala otwarło w roku 1903 »Instytut hygieny dziecięcej«, noszący imię ofiarodawcy. W instytucie zajętych jest kilkunastu lekarzy, pod kierunkiem Maryana Roszkowskiego. Już w pierwszym roku po otwarciu instytutu zgłosiło się doń 1850 chorych dzieci, którym udzielono 4.742 porad lekarskich.

W **Łodzi** zbudowano szpital dla dzieci pod wezwaniem św. Anny w roku 1904 z hojnej fundacyi rodzin Herbstów i Gejerów. Szpital zbudowany w systemie pawilonowym, obliczony na 100 łóżek, składający się z oddziału wewnętrznego, chirurgicznego i dla chorób zakaźnych, posiadający nadto laboratoryum i oddzielną salę sekcyjną, wkrótce będzie otwarty.

Na lekarza naczelnego i ordynatora oddziału chorób wewnętrznych i infekcyjnych powołany został z Warszawy Józef Brudziński, kierownictwo oddziału chirurgicznego obejmie Ignacy Watten. Zapewnioną jest również pomoc lekarska specyalistów jako konsultantów, do chorób ocznych Michalski, do skórnych Lobrer, laryngologii Pieniążek. Wreszcie w szpitalu mieszkać będzie 2 młodych lekarzy w charakterze asystentów.

W **Wilnie** rozpoczęto w roku 1904 budowę szpitala dla dzieci w »Zwierzyńcu« włączonym od niedawnego czasu do obrębu miasta. Koszta budowy obliczone na 64.000 rubli pokryte będą z funduszów miasta.

IV.

Z nakreślonego zarysu historycznego i dołączonych dat ogólnych statystycznych okazuje się, że w drugiej połowie XIX wieku, a względnie w ostatnich 30 latach w większych miastach polskich szybko po sobie powstawały i rozwijały się szpitale dla dzieci, dzięki ofiarności zamożnych, współudziałowi osób wpływowych, a przedewszystkiem dzięki wytrwałej pracy jednostek, przeważnie lekarzy, świadomych celu, którzy nie szczędzili pracy i trudu, aby wprowadzić w życie tak potrzebne dla społeczeństwa instytucye. Wszystkie nasze szpitale dziecięce obok głównego zadania humanitarnego, niesienia pomocy chorym dzieciom, spełniają z powodu braku rządowych klinik uniwersyteckich, drugie równie ważne zadanie, kształcenia lekarzy w zakrzsie chorób dziecięcych.

Gdy przed 30 jeszcze laty w największych polskich miastach nie było w ścisłem słowa znaczeniu pediatrów, a chore dzieci leczył bądź intermista bądź położnik, dzisiaj nie tylko w największych ale i w wielu ludniejszych miastach prowincyonalnych, spotykamy się z zawodowymi pediatrami, którzy wykształcenie swoje fachowe zawdzięczają kilkuletniemu pobytowi i praktyce w jednym z własnych krajowych szpitali dziecięcych. Również stwierdzić można, że od lat kilkunastu w zawodowych pismach lekarskich pojawiają się coraz częściej prace z zakresu pediatryi, wydawane przez lekarzy pracujących w tym zakresie w jednym ze szpitali dziecięcych.

Spisując zarys postępu pedyatryi w Polsce, nie miałem zamiaru dołączania szczegółowego spisu bibliograficznego prac ogłoszonych drukiem, gdyż dokładne i ścisłe zebranie wszystkich publikacyi dłuższego wymagałoby czasu. Gromadząc jednak daty statystyczne co do poszczególnych szpitali, od wielu kolegów dostałem także wykazy swych prac ogłoszonych drukiem. Nie chcąc by materyał w ten sposób wyzyskany znajdujący się w moich rękach pozostał bezużytecznym, — sędząc nadto, że z podanych szczegółów najlepiej można będzie ocenić zarówno działalność na polu piśmiennictwa jako też i kierunek naukowy prac dokonanych przez lekarzy w naszych szpitalach dziecięcych, postanowiłem do rozprawy niniejszej załączyć spis bibliograficzny prac lekarzy zajętych w szpitalach polskich dla dzieci. Sądzę wreszcie, że spis ten, aczkolwiek niekompletny, ułatwi może w przyszłości częściowo zadanie lekarzowi, który zajmie się zestawieniem szczegółowem bibliografii prac lekarzy polskich na polu pediatryi.

Krakowski szpital św. Ludwika dla dzieci znajdował się od początku w warunkach korzystniejszych w kierunku podejmowania prac naukowych, z tego względu, że równocześnie z chwilą otwarcia umieszczona w nim została klinika pediatryczna Uniwersytetu Jagiellońskiego. Jakkolwiek klinika ta pod względem uposażenia i urządzenia pracowni wiele jeszcze pozostawia do życzenia, mimo to młodym lekarzom pełniącym obowiązki asystentów klinicznych i sekundaryuszy szpitalnych nastręcza się sposobność do ścisłych obserwacyi i prac naukowych.

Na wyszczególnienie zasługują prowadzone pod kierunkiem prof. Jakubowskiego wieloletnie doświadczenia z intubacyą krtani metodą O' Dryera w przebiegu dławca, jakoteż badania i doświadczenia z surowicą przeciwbłoniczą.

Gdy w r. 1888 prof. Thiersch na 17 kongresie chirurgów niemieckich okazał nowy przyrząd do intubacyi krtani, pomysłu amerykańskiego lekarza O' Dvyera, zachęcając pediatrów do stosowania tej metody zamiast tracheotomii w przebiegu dławca; — szpital św. Ludwika był jednym z pierwszych, w którym nowy ten sposób leczenia stosowano. Wyniki otrzymane nie tylko ogłosił drukiem prof. Jakubowski, ale spostrzeżenia swe złożył do zbiorowej pracy zredagowanej przez prof. Rankego w Monachium.[1]) W ciągu 10 lat (1890—1900) uskuteczniono w szpitalu św. Ludwika dla dzieci w Krakowie intubacyę metodą O' Dvyera u 926 dzieci nawiedzonych dławcem błonicowym.

Gdy w miesiącu wrześniu 1894 dr. Roux na zjeździe hygienicznym w Peszcie a w kilka tygodni później Behring na kongresie lekarskim w Wiedniu okazywali i opisywali własności lecznicze przyrządzanych przez nich surowic, zalecając je jako środek swoisty w błonicy; — niezwłocznie, gdyż już w końcu października tegoż roku, rozpoczęto w szpitalu św. Ludwika zastrzykiwanie surowicy przeciwbłoniczej. Obok ogłoszenia wyników w pismach peryodycznych polskich spostrzeżenia swe przesłał prof. Jakubowski do zbiorowej pracy dr. Siegerta w Strassburgu.[2]) Od r. 1894—1900 było w szpitalu św. Ludwika dzieci leczonych surowicą przeciwbłonicną 1526.

Z prac naukowych ogłoszonych drukiem na wyszczególnienie zasługują prace ostatnich 2 asystentów kliniki pediatrycznej Raczyńskiego Jana i Lewkowicza Ksawerego, które w literaturze ogólno-pediatrycznej znalazły należytą ocenę i uznanie, a zarazem pracownikom tym utorowały drogę do stanowisk naukowych, jakie obecnie zajmują.

Rozprawy ogłoszone drukiem przez lekarzy szpitala św. Ludwika dla dzieci w Krakowie są następujące:

Profesor Maciej Leon Jakubowski:

»Kilka słów o badaniu dróg oddechowych u niemowląt«. (Przegl. lek. 1862).

»O niestrawności u niemowląt (*Dyspepsia infantum*)«. (Przegl. lek. 1864).

»Rzut oka na dzieje piśmiennictwa i zakłady pediatryczne«. (Przegl. lek. 1865).

»Przewrotny układ wnętrzności (*Situs viscerum transversus*) u dziesięcioletniej dziewczyny cierpiącej na gruźlicę rozpostartą«. (Przegl. lek. 1866).

»O zmianach kości w przebiegu krzywicy«. (Pamiętnik Zjazdu drugiego lekarzy i przyrodników polskich we Lwowie 1875. — Lwów 1876).

»Szpital św. Ludwika w Krakowie«. (Dwutygodnik medycyny publicznej. Kraków 1877).

»Rys nauki o chorobach dzieci dla uczących się i lekarzy« dr. Jana Steinera c. k. profesora pediatryi i lekarza ordynującego w praskim szpitalu dla dzieci. – Z wydania drugiego poprawionego i pomnożonego, przełożyło na język polski grono lekarzy Uniwersytetu Jagiellońskiego pod kierunkiem Macieja Leona Jakubowskiego c. k. profesora pediatryi i Józefa Oettingera c. k. profesora historyi medycyny. — Kraków 1877.

»Szpital św. Ludwika dla dzieci w Krakowie, jego powstanie, rozwój i działalność dziesięcioletnia od 1876—1885 r.« Kraków 1886.

»Wskazówki żywienia i pielęgnowania dzieci w pierwszym roku życia«. Nakładem Towarzystwa Opieki Zdrowia w Krakowie. — Kraków pierwsze wydanie 1890, — drugie wyd. 1902.

»Porównanie wyników leczenia dławca za pomocą tracheotomii a intubacyi krtani metodą O' Dvyer'a«. (Warszawa, Gazeta lek., t. XI, 1891).

---

[1]) »Intubation und Tracheotomie im Jahre 1890/91« H. v. Ranke, München. Verhandlungen der neunten Versammlung der Gesellschaft für Kinderheilkunde in Halle.

[2]) Vier Jahre vor und nach der Einführung der Serumbehandlung der Diphtherie (auf Grund von 37.000 operirten Fällen von Larynxdiphtherie im Kindesalter)«. Dr. F. Siegert. — Jahrbuch für Kinderheilkunde 1900, t. 52.

»O przyrządzaniu mleka krowiego jako pożywki dla dzieci z pomocą najnowszego przyrządu prof. Soxhleta« (Przewodnik hygieniczny. Kraków 1892).

»Sprawozdanie z doświadczeń, dokonanych z antytoksyną w przebiegu błonicy«. (Przegl. lek. 1895).

»Kilka uwag w sprawie leczenia błonicy surowicą w Galicyi.« (Przegl. lek. i Wien. klinische Rundscha 1899).

»Pogląd na rozwój nauki o chorobach dzieci, obok innych gałęzi nauk lekarskich i przyrodniczych«. (Odczyt inauguracyjny w Auli uniwersyteckiej dnia 8 października 1900, przy otwarciu roku szkolnego przez prof. Macieja Jakubowskiego, jako rektora. Przegląd lek. 1900).

»Kronika szpitala św. Ludwika dla dzieci w Krakowie«. (Okres 25 lat od 1876 do 1900 w drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego, str. 124, 1901).

Obok powyższych prac, prof. Jakubowski zajmuje się corocznie wydawaniem w języku polskim i niemieckim: a) sprawozdań z czynności Komitetu Towarzystwa Opieki szpitalnej dla dzieci w Krakowie, poczynając od r. 1872, b) sprawozdań statystycznych z ruchu chorych w szpitalu św. Ludwika dla dzieci w Krakowie, poczynając od r. 1876, c) sprawozdań z kolonii leczniczej dla dzieci skrofulicznych w Rabce, poczynając od r. 1887.

Powyższe sprawozdania wydawane nakładem Towarzystwa Opieki szpitalnej wychodziły z drukarni »Czasu« w Krakowie, a od r. 1900 w drukarni uniwersyteckiej.

Pawlas Teodor (asystent kliniki od 1875—1879): »Oparzenie naftą, krwotok śródjelitowy«. (Przegl. lek. 1876).

Kwaśnicki August (sekundaryusz od 1879—1882): »Gorączka powrotna wieku dziecięcego«. (Przegl. lek. 1878).

»Przypadek odmy piersiowej leczony w szpitalu św. Ludwika«. (Przegl. lek. 1879).

Kułakowski Wincenty (asystent kliniki od 1880—1881): »Przypadek torbiela gruźliczego nerki«. (Przegl. lek. 1881).

Rosenblatt Emanuel (sekundaryusz od 1882—1884): »Choroby układu nerwowego spostrzegane w szpitalu św. Ludwika od 1877—1882 r.« (Przegl. lek. 1882).

»Choroby układu nerwowego spostrzegane w szpitalu św. Ludwika od 1879—1882. Część II. Choroby opon mózgowych i mózgu«. (Przegl. lek. 1887).

»Przypadek idyosynkracyi względem chininy«. (Przeg. lek. 1890).

»Niezwykły stopień idyosynkrazyi względem przetworów rtęciowych«. (Przegląd lek. 1892).

»Przyczynek do przebywania ciał obcych w jelicie«. (Przeg. lek. 1892).

»Drżenie członków jako pierwszy objaw choroby Basadowa«. (Przeg. lek. 1892).

»Zatrucie karbolem po opażeniu«.

»Scleroderma adulturum u dziecięcia«. (Przeg. lek. 1892).

Pozorna ospica krwawa, istotnie zaś ospica u krwawca«. — Purpura haemorrhagica czy haemophilia?« — (Przeg. lek. 1892).

»Nowsze sposoby leczenia krztuśca«. — (Wydawnictwo dzieł lekarskich polskich im. Ed. Korczyńskiego. (N. Zesz. 19).

»Dyetetyka i terapia ostrego i przewlekłego nieżytu kiszek u dzieci«. (Med. 1894).

Smolarski Zygmunt (asystent kliniki od 1886—1888): »Cieśń krtani w następstwie kiły« (Przegl. lek. 1886).

Momidłowski Stanisław (asystent kliniki od 1888—1892).: »O intubacyi w dławcu« (Przegl. lek. 1892).

»Ueber das Verhalten des Indicans bei Kindern« (Jahrbuch für Kinderheilkunde XXXVI 1893).

Raczyński Jan (asystent kliniki od 1892—1897, docent pedyatryi od 1896 do 1901, profesor nadzwyczajny od 1901):

»Kilka słów o leczeniu ropotoku opłucnowego (*Empyema thoracis*) u dzieci. Nasze wyniki po resekcyi żebra« (Przegl. lek. 1892).

»O leczeniu wodogłowia przewlekłego za pomocą punkcyi« (Przegl. lek. 1894).

»Uwagi kliniczne i bakteryologiczne nad błonicą« (Przegl. lek. 1895).

»Czy istnieje bliższy związek między pląsawicą (*chorea minor*) a gośćcem« (Gazeta lek. 1895).

»Wpływ jadów pochodzenia drobnoustrojowego (toksyn) na narząd krążenia«. Rozprawa habilitacyjna na docenta. Kraków, drukarnia »Czusu« 1895 i »Archiv für klinische Medizin 1896).

»O zapaleniu płuc powstającem u dzieci na tle chorób przewodu pokarmowego«. (Przegl. lek. 1896).

»Przegląd prac, dotyczących błonicy z ostatnich kilku miesięcy« (Przegl. lek. 1897).

»Doświadczenia kliniczne z t. zw. tłustem mlekiem prof. Gaertnera« (Przegl. lek. i Wiener medicinischer Presse, 1897).

»O nakłuciu lędźwiowem (*punctio lumbalis*) w przewlekłem wodogłowiu« (Przegl. lek. 1897 i Wiener klinische Rundschau, 1898).

»O t. zw. wrzodliwem zapaleniu gardła (*angina ulcerosa*) i jego rozróżnieniu od błonicy« (Przegl. lek. 1898).

»W sprawie gruźlicy u dzieci« (Przegl. lek. 1900 i Jahrbuch für Kinderheilkunde und physische Erziehung, 4 Band 1901).

»Kwaśna niestrawność jelitowa u dzieci, karmionych piersią« (Przegl. lek. 1902 i Wiener klinische Wochenschrift 1903).

Komorowski Bolesław (sekundaryusz szpitala od 1891—1893): »Przyczynek do etyologii raka wodnego« (Przegl. lek. 1892).

Słapa Wilhelm (sekundaryusz szpitala od 1892—1897): »O wynikach leczenia błonicy surowicą w r. 1895 w szpitalu św. Ludwika w Krakowie« (Przegl. lek. 1896).

Lewkowicz Ksawery (asystent kliniki od 1897—1903, docent pedyatryi od 1903): »Pasorzyty zimnicze, ich stosunek do ciałek i budowa ciałka krwi czerwonego« (Przegl. lek. i Centralblatt für Bakteriologie, Parasitenkunde u. Infektionskrankheiten B. XVI. 1897).

»O fenokolu, analgenie, chinopirynie i euchininie jako środkach przeciwzimniczych« (Przegl. lek. i Wiener klinische Wochenschrift 1898).

»O pasorzytach zimniczych«. (Praca nagrodzona przez Wydział lekarski Uniwersytetu Jagiellońskiego 1899, po niem. Wiener klinische Wochenschrift 1900).

»O etiologii zapaleń mózgowo-rdzeniowych i znaczeniu rozpoznawczem nakłucia lędźwiowego«. Rozprawa habilitacyjna na docenta. (Przegl. lek. 1900 i Jahrbuch für Kinderheilkunde 5 Band 1902).

»O enterokoku jako zarazku czerwonkowym« (Przegl. lek. 1901).

»Recherches sur la flore microbienne de la bouche des nourissons« (Archives de médicine experimentale et d'anatomie patologique — Tome 13, 1901).

»Le cytodiagnostic«. (La presse medicale 1901).

»De la valeur des données cytologiques pour le diagnostic des épanchements inflammatoires« (Biulletin de la Societè de Pediatric de Paris 1902).

»O czystych chodowlach prątka wrzecionowatego zarazka zapalenia wrzodnego jamy ustnej« (Przegl. lek. 1903).

»O cytologicznem badaniu wysięków i przesięków« (Przegl. lek. 1904).

Kaczyński Stanisław (asystent zakładu anatomii opisowej): »Odwrotny układ wnętrzności z rzadką nieprawidłowością w narządzie krążenia« (Przegl. lek. 1897).

Simon Fryderyk (hospitant szpitalny): »O rozpoznawaniu duru brzusznego, z surowicy krwi chorego, za pomocą bulionowej hodowli prątka Ebertha« (Przegl. lek. 1897).

Bossowski Aleksander (docent chirurgii, operator szpitalny):

»W sprawie wrodzonych nieprawidłowości jelita esowatego u dzieci« (Przegl. lek. i Klin. Therapeutische Wochenschrift 1899).

»O leczeniu chirurgicznem puchliny jamy brzusznej w przebiegu marskości wątroby« (Przegl. lek. i Klinisch-Terapeutische Wochenschrift 1899).

»Sprawozdanie z przepuklin mózgowych (7 przypadków), spostrzeganych w ciągu ostatnich trzech lat« (Przegl. lek. 1899).

»Zabiegi chirurgiczne w przypadkach t. zw. megacolon congenitum«. (Pamiętnik Zjazdu chirurgicznego w Krakowie 1901).

»O pierwotnych mięsakach wątroby« (Pamiętnik Zjazdu chirurgicznego w Krakowie 1901.

Żeleński Tadeusz (asystent kliniki od 1903): »Przyczynek do leczenia tężca surowicą (wstrzykiwanie podskórne i podoponowe)« (Przegląd lek. 1903).

»O aglutynacyi paciorkowców i o próbach serodyagnostyki w płonicy« (Przegl. lek. i Wiener klinische Wochenschrift 1904).

»O niedokrewności wieku niemowlęcego z obrzmieniem śledziony« (Medycyna 1904).

»Sztuczne i mieszane żywienie niemowląt a instytucya »kropli mleka« (Goutte de lait) we Francyi — (Przegląd lek. 1905).

O pasteryzacyi mleka dla niemowląt. (Przeg. lek. 1905.)

Żeleński Tadeusz i Nitsch Roman: Przyczynek do etyologii nieżytu pęcherza u dzieci« (Przegl. lek. i Wiener klinische Wochenschrift 1904).

Żeleński Tadeusz i Cybulski Teodor: »O pojawianiu się ciałek szpiku kostnego (myelocytów) we krwi niemowlęcej« (Przegl. lek. i Jahrbuch für Kinderheilkunde 10 Band 1904).

Gettlich Adam (sekundaryusz): »Przypadek ubocznego działania surowicy przeciwbłonniczej« (Przegl. lek. 1904).

Habicht Kazimierz (lekarz praktykujący): »O niezwykłym przebiegu i niezwykłym zejściu śmiertelnem w przypadku duru brzusznego« (Przegl. lek. 1904).

Z oddziału dla chorób dzieci przy szpitalu izraelitów w Krakowie. Dr. Jan Landau ogłosił drukiem następujące rozprawy:

»Przyczynek do chorób pęcherza moczowego u dzieci« (Przegl. lek. i Therapeutische Wochenschrift 1897).

»Przyczynek do etyologii porażeń mózgowych u dzieci« (Przegl. lek. i Therapeutische Wochenschrift 1897).

»Mięsak jądra u dziecka, przerzut w mózgu i rdzeniu« (Pamiętnik jubileuszowy dla prof. Korczyńskiego 1899 i Klinische Therapeutische Wochenschrift 1900).

a) »Przypadek tężca leczony surowicą przeciwtężcową«.

b) »Zapalenie gruźlicze otrzewnej, wyleczone przez laparotomią«.

c) »Choroba Werlhofa, leczona wstrzykiwaniem podskórnem żelatyny« (Przegl. lek. i Jahrbuch für Kinderheilkunde. Tom 53. 1900).

»Szkoła a choroby zakaźne« (Muzeum 1902).

Dr. Landau Jan obok rozpraw powyższych, od lat kilku (1897) zajmuje się przesyłaniem krótkich sprawozdań z ogłoszonych prac w języku polskim z zakresu pedyatryi do rocznika niemieckiego »Jahrbuch für Kinderheilkunde«.

Lekarze szpitala dla dzieci pod nazwą św. Zofii we Lwowie mały brali udział w ogłaszaniu prac, opierających się na własnych spostrzeżeniach przy łożu chorego. Rozprawy przeważnie kazuistyczne (Merczyńskiego, Sieradzkiego, Kniaziołuckiego i innych) pojawiały się od czasu do czasu głównie w łamach »Przeglądu lekarskiego«. Obecnie mimo podjętych starań nie zdołałem otrzymać szczegółowych tytułów rozpraw powyższych autorów.

O ile nielicznemi były dotąd prace lekarzy szpitala św. Zofii z oddziału wewnętrznego i chorób zakaźnych, to zaznaczyć należy, że zarówno w piśmiennictwie polskiem jak i niemieckiem, znanym jest zaszczytnie jako autor obecny kierownik oddziału chirurgicznego Dr. Hilary Schramm, niestrudzony pracownik na niwie chirurgii pedyatrycznej. Podajemy obok szereg cennych prac jego, opierających się na własnych spostrzeżeniach i dokonywanych operacyach na nieletnich pacyentach w szpitalu św. Zofii.

Prof. Schramm Hilary: »Chirurgiczne leczenie ropnego wysięku opłucnej« (Przegl. lek. i Wiener medicinische Wochenschrift 1889).

»Resekcya jelit u dzieci« (Przegląd lek. 1890 i Wiener med. Wochenschrift 1892).

»Doświadczenia z limfą Kocha« (Przegl. lek. 1891).

»Gruźlica kręgów« (Nowiny lek. i Wiener medicinische Wochenschrift 1896).

»O potrzebie nauki chirurgii pedyatrycznej« (Przegl. lek. 1897).

»Przemieszczanie ścięgien w celu leczenia zniekształtnień stopy« (Gazeta lek. i Klinisch-therapeutische Wochenschrift 1898).

»Leczenie wodogłowia zapomocą sączkowania śródczaszkowego« (Przegl. lek. 1898 i Klinisch-therapeutische Wochenschrift 1899).

»Stopa szpotawa wrodzona« (Przegl. lek. 1898).

»W sprawie leczenia tężca zapomocą wstrzykiwań zawiesiny mózgowej« (Pgl. lek. 1899).

Ze szpitala św. Józefa w Poznaniu wyszły, o ile wiemy, następujące prace:

Kapuściński Bol.: »Przypisek do działania przeciwgorączkowego salicylanu sodowego w porównaniu z chininem« (Przegl. lek. 1877 Nr. 5).

»Mięsak wsporniakowy (*gliosarcoma*) jamy brzusznej« (l. c. 1877 Nr. 24).

Zielewicz i Kapuściński. Ueber die Wirkung des benzoesauren Natrons beim Brechdurchfall der Kinder« (Deutsche med. Wochenschr. Nr. 32, 1877).

Kapuściński Bol.: »O operacyjnem leczeniu ropiastych wysięków opłucnej« (Przegl. lek 1881, Nr. 13).

Drobnik T.: »Leczenie wrodzonej stopy szpotawej u dzieci« (Nowiny lek. 1890).

»Nowy sposób operacyi podwójnej wargi zajęczej« (Nowiny lek. 1890 str. 536,).

»O sposobie zapobiegającym tworzeniu się stawów wrzekomych przy zapaleniu szpiku kości goleniowej« (Nowiny lek. 1892, str. 257).

»O transplantacyi podług Thierscha przy wilku« (Nowiny lek. 1892, str. 431).

»O symetrycznej gruźlicy kości« (Nowiny lek. 1892, str. 574).

»O operacyjnem leczeniu choroby Basedowa« (Nowiny lek. 1895, str. 143).

»Dwadzieścia tracheotomii, wykonanych w jesieni w r. 1890« (Nowiny lekarskie, 1891, str. 106).

»Tracheotomia« (Nowiny lek. str. 331, 1893).

Krysiewicz: Cf. Now. lek. 1905 Nr. 3. Przyczynek do śmiertelności niemowląt w mieście Poznaniu str. 130.

Prace lekarzy warszawskiego szpitala dla dzieci (przy ul. Aleksandria).

Sikorski Antoni: »Leczenie krupu zapomocą wdychań z wody wapiennej, z kwasu mlecznego, a także za pomocą fumigacyi ze siarczyku rtęci« (Pamiętnik Towarzystwa lekarskiego warszawskiego 1870).

»Contusio abdominis« (Pam. Tow. lek. war. 1873).

Sikorski i Bradowski: »Zrakowacenie nerki u czteroletniego dziecka« (Pamięt. T. L. W. 1873).

Kośmiński Stanisław (konsultant chorób ocznych od 1873 r., zmarł 1883): »Wągr w ciele szklistem« (Pam. T. L. W. 1873).

»Wrodzona szczelina kości mostkowej« (Pam. T. L. W. 1874).

»Półpasiec czołowy« (Pam T. L. W. 1874).

»O badaniu refrakcyi oka« (Pam. T. L. W. 1877).

»Badanie przyrządu wzrokowego ze względu na refrakcyę, akkomodacyę i t. d.« (Medycyna 1879 i 1880).

»Praktyczne przykłady o znaczeniu refrakcyi i akkomodacyi« (Med. 1880).

»O nowym sposobie wykrywania niezdolności i rozpoznawania barw« (Pam. Tow. Lek. War. 1881).

Jasiński Roman (ordynator oddziału chirurgicznego, zmarł 1897):

»Tablica fotograficzna skrzywień kręgosłupa« (Zdrowie 1887).

»Przypadek wrodzonego garbu kątowego kręgów lędźwiowych« (Pam. T. L. W. 1888).

»Wrodzone zwichnięcie kolana« (Gazeta lekarska 1888).

»Nadwichnienie stopy przy wrodzonym niedorozwoju kości strzałkowej« (Gazeta lekarska 1888).

»Przypadek skrzywienia kręgosłupa« (Pam. T. L. W. 1889).

»Zniepodobnienie stawu wskutek sąsiedztwa z wrodzonym naczyniakiem« (Gazeta lekarska 1889).

»O leczeniu gruźlicy miejscowej za pomocą jodoformu i zwalczeniu jej balsamem peruwiańskim« (Pamiętnik I-go Zjazdu chirurgicznego w Krakowie 1889. Kraków 1890).

»Wrodzony brak kości promieniowej i palca dużego« (Pam. T. L. W. 1890).

»Leczenie ropni zimnych i opadowych metodą Mikulicza« (Gaz. lek. 1890).

»Dyskusya nad leczeniem ropni zimnych wstrzykiwaniem jodoformu« (Przegl. lek. 1890).

»Balsam peruwiański w leczeniu gruźlicy miejscowej« (Gaz. lek. 1890).

»Pyoktanina w chirurgii« (Gaz. lek. 1890).

»Wycięcie gałęzi zewnętrznej nerwu przydatkowego Villis'a« (Gaz. lek. 1890).

»O przymiotowych cierpieniach kręgosłupa« (Gaz. lek. 1890).

»O resekcyi częściowej gałęzi zewnętrznej nerwu dodatkowego Villis'a« (Pamiętnik T. L. W. 1890).

»Skoliozy, powstające wskutek niektórych cierpień układu nerwowego i mięśniowego« (Pam. I-go Zjazdu chirurg. w Krakowie 1889. Kraków 1890).

»Przykurczenia stawów histeryczne u dzieci (Gaz. lek. 1891).

»Leczenie gruźlicy kości płynem Kocha (Gaz. lek. 1891).

»Pierwsze wyniki leczenia gruźlicy kostnej metodą Kocha« (Gaz. lek. 1891).

»Przerosty nabyte i wrodzone« (Przegl. chirurg. T. 1, 1893).

»Eurofen« (Gaz. lek. 1893).

»Przypadek postępującego zwyrodnienia mięśni« (Gaz. lek. 1895).

»Thoracotomia duplex« (Gaz. lek. 1895).

»Guz potylicy (*Fibroma telangiectodes*) (Pam. T. L. W. 1895).
»Rana kłuta ścian brzucha« (Pam. T. L. W. 1895).
»Przypadek operacyjnego leczenia gruźlicy kręgów« (Pam. T. L. W. 1895).
»Przypadek *lymphangioma cavernosum faciei*« (Pam. T. L. W. 1895).
»Osteotomia na nodze zdefigurowanej krzywicą« (Pam. T. L. W. 1895).
»Zwężenie przełyku przez ucisk gruczołów chłonnych« (P. T. L. W. 1896).
»Oczyszczanie kawerny w trzonie kręgowym« (Pam. T. L. W. 1896).
»Leczenie padaczki zupomocą wycięcia zwoju szyjowego górnego nerwu współczulnego metodą Alektanowa. Leczenie padaczki, histeroepilepsii oraz choroby Basedowa przez całkowite obustronne wycięcie nerwu wspułczulnego na szyi« (Gaz. lek. 1897).
»Ropienie, prawdopodobnie gruźlicze w wątrobie. Operacya. Wyzdrowienie. (Gaz. lekarska 1897).
»Transplantacya moczowodów na kiszkę« (Pam. T. L. W. 1897).
Jasiński i Orzeł: »Nowa metoda *attico antrotomii*. Przyczynek do chirurgii czaszki« (Gaz. lek. 1895).
Malinowski Alfons: »Trzykrotny zator gałązek tętnicy płucnej z pomyślnym przebiegiem« (Gaz. lek. 1881).
»Ostre krupowe zapalenie płuc i oskrzeli« (Gaz. lek. 1881).
»Kilka przypadków wzajemnych powikłań wysypkowych u dzieci« (Gaz. lek. 1882).
»O użyciu kairyny w dwóch przypadkach gruźlicy i jednym płonicy (Gaz. lek. 1883).
»Płonica z różą jednocześnie przebiegająca u dziecka« (Gaz. lek. 1883).
»Użycie nitrogliceryny przy padaczce« (Gaz. lek. 1883).
»Tężec u noworodka. Wyzdrowienie« (Gaz. lek. 1883).
»Niedrożność jelit u dziewczynki 10-letniej« (Gaz. lek. 1883).
»Ostre zapalenie rdzenia kręgowego w następstwie przebytej odry« (Gaz. lek. 1884).
»Zmienione położenie serca i wątroby« (Gaz. lek. 1884).
»Spóźnione przyjęcie się krowianki w przebiegu odry« (Gaz. lek. 1884).
»Odma piersiowa w przebiegu kokluszu u dzieci« (Gaz. lek. 1884).
»Zapalenie opon mózgowych po przebyciu odry. Wyzdrowienie« (Gaz. lek. 1885).
»Zaburzenia mózgowe (mocznica bez białkomoczu) jako następstwo płonicy« (Gazeta lekarska 1885).
»Gruźlica opon mózgowych i płuc po przebyciu odry i ospy« (Gaz. lek. 1885).
»Kurczenie kończyn w przebiegu ostrego nieżytu żołądka i kiszek« (Gaz. lek. 1885).
»Zapalenie płuc nieżytowe u dziecka z niezwykłym przebiegiem« (Gaz. lek. 1885).
»Puchlina osierdzia w przebiegu zapalenia nerek po szkarlatynie« (Gaz. lek. 1886).
»Wrzód żołądka okrągły u dziewczynki 8-letniej. Śmierć wskutek krwotoku żołądkowego« (Gaz. lek. 1886).
»Niedrożność kiszek, zapalenie otrzewnej, zgorzel pętlicy kiszek. Śmierć.« (Gazeta lekarska 1886).
»Kilka uwag o malaryi i patognostycznem znaczeniu powiększenia śledziony u dzieci« (Gaz. lek. 1886).
»Zapalenie gruźlicze otrzewnej u dziecka po przebyciu odry w przebiegu nieżytu kiszek. Wyzdrowienie« (Gaz. lek. 1888).
»Przewlekłe zwężenie przymiotowe krtani i tchawicy u dziecka, obrzęk głośni, tracheotomia, śmierć« (Gaz. lek. 1888).
»Zapalenie gruźlicze jądra u dziecka 4-letniego i zapalenie gruźlicze opon mózgowych« (Gaz. lek. 1888).
»Przyczynek do etyologii i kazuistyki moczówki cukrowej u dzieci« (Pam. Tow. Lek. War. 1888).
»Przypadek gruźlicy gardzieli« (Pam. T. L. W. 1889).
»Leczenie chorych na błonicę surowicą« (Gaz. lek. 1895).
»Leczenie chorych na błonicę surowicą». Serya druga. (Gaz. lek. 1895).
»Uwagi kliniczne o zwiastunach, zapobieganiu, leczeniu mocznicy u dzieci« (Gazeta lekarska 1895).
»Uwagi kliniczne o krztuścu i jego powikłaniach« (Gaz. lek. 1898).
»O leczeniu cierpień gardła i nosa, towarzyszących szkarlatynie« (Gaz. lek. 1899).
»Przypadek różowatego stwardnienia ogólnego skóry u noworodka (*Sclerema neonatorum erysipelatodes*") (Gaz. lek. 1900).
»Tężec u noworodka. Sinica ogólna. Śmierć« (Gaz. lek. 1900).

»O sposobach stosowania surowicy przeciw błonicy. Wstrzykiwania do żyły» (Gaz. lekar. 1903).

»O działaniu renadenu w zapaleniach nerek po płonicy« (Gaz. lek. 1903).

»Przyczynek do patologii i terapii błonicy i krupu płoniczego« (Gaz. lek. 1003).

»O leczeniu płonicy surowicą« (Gaz. lek. 1903).

»O leczeniu płonicy surowicą przeciw-płoniczą, wyrobu pracowni Dr. Palmirskiego« (Gaz. lek. 1904).

Peszke Józef: »Rana postrzałowa stawu barkowego prawego. Wypiłowanie górnej części kości ramieniowej« (Gaz. lek. 1881).

Przybylski Jan Kanty: »Trzy przypadki szpary tarczy nerwu wzrokowego (*Coloboma nervi optici*«). (Książka jubileuszowa Szokalskiego. Warszawa 1884).

»Przypadek drgawek zwieracza powiek (*Spasmus nictitans*)« (Gaz. lek. 1885).

»Kilka przypadków kosmków źrenicowego brzegu tęczówki« (Gaz. lek. 1888).

Przybylski i Talko J.: »Nieopisany dotąd pasożyt oka« (Przegl. lek. 1889).

Rabek Ludwik: »Przypadek postępowego kostnienia mięśni (*Myositis ossificans progressiva*« (Gaz. lek. 1891).

»Przypadek tężca przyrannego leczony antitetaniną. Wyzdrowienie« (Kronika lekarska 1896).

»Przyczynek do leczenia białaczki rzekomej« (Kron. lek. 1897).

»Objawy, rozpoznanie i leczenie wczesnego przymiotu dziedzicznego (*Syphilis hereditaria recens*)« (Kron. lek. 1897).

»Przyczynek do leczenia ospy naturalnej« (Kron. lek. 1898).

»Trzy przypadki tężca leczone surowicą przeciwtężcową« (Kron. lek. 1899).

»Błonica u dziecka dwutygodniowego« (Kron. lek. 1899).

»Błonica u dziecka dwumiesięcznego« (Kron. lek. 1901).

»Przyczynek do leczenia niedrożności jelit atropiną« (Med. 1902).

»Błonica u ssawców« (Med. 1902).

»Przypadek tężca leczony surowicą« (Med. 1902).

»Przyczynek do leczenia płonicy surowicą przeciwpłoniczną« (Gaz. lek. 1904).

Rodys Władysław: »Przypadek ropnia płucnego po zapaleniu płuc włóknikowem. Otok ropnopowietrzny. Thoracotomia. Wyzdrowienie« (Med. 1895).

»Przypadek tężca, leczony surowicą przeciwtężcową. Wyzdrowienie« (Med. 1900).

Garliński Władysław: »Przyczynek do etiologii powstawania owrzodzeń rogówki w przebiegu cholery (Kron. lek. 1894).

»Przedstawienie chorej z guzem w lewym oczodole« (Pam. T. L. W. 1898).

Sawicki Władysław: »Leczenie surowicą chorych na błonicę w Szpitalu dla dzieci w Warszawie« (Med. 1895).

Grużewski Aleksander: »Przypadek strzaskania czaszki, przebiegający bez objawów mózgowych. Wyzdrowienie« (Gaz. lek. 1896).

»Wydalenie kłosa z ropnej przetoki płucnej« (Pam. T. L. W. 1898).

Grużewski i Bregman: »Obrzęk, zgorzel, znieczulenia po zaczadzeniu« (Pam. T. L. W. 1896).

Dytel Edward: »Przyczynek do leczenia kokluszu« (Kron. lek. 1896).

Dobrowolski Zdzisław: »Trzy przypadki polipów usznych« (Pam. T. L. Warsz. 1895).

»Guzy jamy nosogardzielowej u chłopca 7-mio letniego« (Pam. T. L. W. 1895).

»Przemijające porażenie strun głosowych po wycięciu migdałów« (Pam. Tow. Lek. Warsz. 1895).

»Olbrzymi polip ucha« (Pam T. L. W. 1898).

»Przedstawienie a) dziewczynki z nowotworem jamy nosogardzielowej, b) chłopca po ostrym ropniu przegrody nosa« (Pam. T. L. W. 1900).

»Przypadek ropnia okołomigdałowego, leczony przecięciem z następowem założeniem paska gazy« (Med. 1903).

»Przypadek gruźlicy nosa« (Med. 1903).

»Przedstawienie chłopca z nacieczeniem w gardzieli w następstwie dziedzicznego syfilisu» (Pam. T. L. W 1903).

»Przypadek głuchoty niewiadomego pochodzenia« (Med. 1903).

Orzeł Kazimierz: »Niedorozwój częściowy obu kończyn dolnych u dziecka 5-miesięcznego« (Pam. T. L. W. 1898).

»Kilka uwag praktycznych o szkle wodnem w chirurgii« (Pam. T. L. W. 1898).

»Uwagi praktyczne o szkle wodnem« (Kron. lek. 1899).
»Przypadek mięsaka nerki« (Pam. T. L. W. 1899).
»Przedstawienie dziecka ze zrośnięciem palców wszystkich czterech kończyń« (Pam. T. L. W. 1901).

Wołyński Julian: »Przypadek tężca u noworodka. Wyzdrowienie«. (Gazeta lekarska 1899).
»Przyczynek do leczenia płonicy surowicą przeciwpłoniczą« (Med. 1904).

Wagner Bronisław: »O wągrze ocznym na podstawie danych statystycznych« (Kron. lek. 1899).
»Przypadek obustronnego wycięcia części szyjowej nerwu współczulnego przy jaskrze« (Gaz. lek. 1900).

Dudrewicz Kazimierz: »Przypadek ciała obcego w krtani« (Kron. lek. 1900).
»Przedstawienie drenu, usuniętego z oskrzela« (Med. 1903).
»Przyczynek do leczenia ostrego zapalenia ucha środkowego« (Kron. lek. 1903).

Gawroński Julian: „Przedstawienie lampki elektrycznej do oświetlania gardła« (Pam. T. L. W. 1903).

Przez lekarzy warszawskiego szpitala dla dzieci wyznania mojżeszowego „Bersona i Baumana“ ogłoszone zostały drukiem następujące prace:

Portner S.: »Sprawozdania z czynności warszawskiego szpitala dla dzieci starozakonnych wraz z wiadomościami statystycznemi o ruchu chorych w tymże szpitalu, wydawane peryodycznie w okresie czasu od 1878 r. do 1886 r. (częścią w osobnych broszurach, częścią w Kronice lekarskiej i Zdrowiu«).
»W kwestyi rezultatów w naszych oddziałach chirurgicznych« (Kron. lek. 1885).

Kramsztyk Julian: »O stosunku zachodzącym między wydzielaniem kwasu azotowego i fosforu w moczu« (Pam. T. L. W. 1877).
»Oznaczenie ilościowe białka w moczu za pomocą kwasu trójchlorowego« (Med. 1879).
»Pierwsze sprawozdanie lekarskie ze szpitala dla dzieci wyznania Mojżeszowego«. (Kron. lek. 1880).
»Jaka jest wartość lecznicza peptonów i jak się zapatrywać należy ze stanowiska praktycznego na żywienie lewatywami?« (Gaz. lek. 1881).
»O zawartości tłuszczu w kale noworodków« (Pam. T. L. W. 1884).
»O zapaleniu przewlekłem otrzewnej u dzieci« (Pam. T. L. W. 1888).
»Epidemia różyczki i odry w bezpośredniem po sobie następstwie« (Przegl. lek. i Jahrbuch für Kinderheilkunde 1891).
»W sprawie sztucznego żywienia niemowląt. — Nowe przyrządy do sterylizacyi mleka« (Zdrowie 1891).
»Tężyczka samoistna u dzieci« (Med. 1892).
»Sterylizacya czy pasteryzacya mleka« (Med. i Jahrbuch für Kinderheilkunde 1893).
»Skurcz głośni jako objaw tężyczki« (Med. 1893).
»Kilka uwag w sprawie rozpoznania i leczenia błonicy« (Med. 1895).
»Kilka słów o drgawkach wskutek ząbkowania« (Med. 1895).
„O karmieniu i sztucznem żywieniu niemowląt« (Zdrowie 1897).
»O rumieniu powrotnym, podobnym do szkarlatyny« (Med. i Jahrbuch für Kinderheilkunde 1900).
»O zatruciu ługiem sodowym u dzieci« (Med. i Jahrbuch für Kinderheilkunde 1900).

Kramsztyk i Ciągliński: »Wylew krwi do mózgu u dziecka. Nowotwór mózgu« (Gaz. lek. 1897).

Poznański A. Obok sprawozdań z oddziału chirurgicznego z r. 1888 i 1889 (wydanych w Medycynie) ogłosił drukiem: »Mięsak nerki (Med. 1887).
»Przypadek trepanacyi wyrostka sutkowego« (Med. 1888).
»Kilka uwag z powodu artykułu Dr. Sachsa, »O leczeniu dławca intubacyą« (Med. 1900).

Wolberg L.: »Szkarlatyna i ospa jednocześnie u tegoż samego dziecka« (Gazeta lekarska 1882).
»Pięć spostrzeżeń z warszawskiego szpitala dla dzieci wyznania Mojżeszowego» (Przegl. lek. 1884).
»Gorączka powrotna u dzieci« (Gaz. lek. 1886).

»Tyfus wysypkowy u dzieci« (Gaz. lek. 1886).

»Tyfus brzuszny u dzieci« (Gaz. lek. 1887).

Koral A.: »Przypadek moczówki prostej (*Diabetes insipidus*) pochodzenia urazowego u 8letniego chłopca« (Gaz. lek. 1886).

»O zapowietrzeniu domowem« (Hausinfection) w szpitalu dla dzieci starozakonnych« (Zdrowie 1888).

»Przypadek tzw. tężca z przeziębienia (*tetanus rheumaticus*) u 11letniego chłopca« (Med. 1889).

»Przyczynek do kwestyi śmiertelności przy błonicy i krupie« (Kron. lek. 1895).

»Pierwsza serya chorych na błonicę, leczonych surowicą przeciwbłoniczą w szpitalu dla dzieci starozakonnych« (Med. 1895).

»Przypadek *poliarthritidis acutae* po zastrzykiwaniach surowicy przy krupie« (Kron. lekarska 1896).

»Kilka uwag o przebiegu i wynikach leczenia surowicą krupu i błonicy w szpitalu dla dzieci starozakonnych w r. 1896« (Mad. 1897).

»O zaburzeniach płciowych u dzieci« (Kronika lek. 1901).

Winawer F.: »Przyczyny i leczenie zapobiegawcze śluzotoku, łącznicy u noworodków« (Książka jubileuszowa Szokalskiego 1884).

Funk: »Przyczynek do nauki o wrodzonej rybiej łusce (*ichtyosis congenita*)« (Gaz. lek. 1885).

Sachs F.: »O przyczynach powstawania duszności w przebiegu dławca. oraz kilka uwag o leczeniu dławca (Med. 1899).

»14 przypadków dławca błoniczego leczonych za pomocą intubacyi w szpitalu dla dzieci starozakonnych« (Med. 1899).

»O niektórych ujemnych stronach intubacyi« (Med. 1900).

Kraushaar Maksymilian: »Kilka słów o krzywicy w Warszawie« (Med. 1899).

»Tężyczka jawna i utajona u dzieci« (Med. 1900).

»O stosowaniu intubacyi w błonicy krtani w praktyce prywatnej« (Med. 1901).

»Kilka uwag z powodu 114 przypadków błonicy krtani u dzieci« (Med. 1902).

Prace lekarzy z Zakładu dra Jana Bączkiewicza:

Bączkiewicz Jan: »W sprawie żywienia niemowląt mlekiem kobiecem a krowiem« (Gaz. lek. 1896).

Sawicki Br.: »Z dziedziny zboczeń wrodzonych« (Gaz. lek. 1895).

Łapiński Wacław: »Przyczynek do nauki o powstawaniu niedowładu kończyny górnej u noworodków podczas porodu« (Gaz. lek. 1897).

»Bezkrwawe leczenie zwichnień wrodzonych w stawie biodrowym« (Gaz. lek. 1903).

Roszkowski Maryan: »Przyczynek do nauki o odkażaniu przewodu pokarmowego u dzieci nadtlenkiem wapna« (Gaz. lek.).

»Dalszy przyczynek do nauki o odkażaniu przewodu pokarmowego u dzieci nadtlenkiem wapna« (Kron. lek.).

»O nowej reakcyi chemicznej mleka kobiecego i określeniu wieku dziecięcia na jej podstawie« (Dziennik ostatniego Zjazdu w Krakowie).

Mączewski Władysław: »Ciało obce w uchu« (Gaz. lek. 1897).

Prace lekarzy domu wychowawczego dla podrzutków w szpitalu Dzieciątka Jezus w Warszawie:

Kamiński S.: »Początki histeryi u dziecka — Próba objaśnienia przyczyny objawów histerycznych« (Gaz. lek. 1892).

»O wylewach mleczka do jam surowiczych ciała« (Kron. lek. 1896).

»O właściwościach fizyologicynych ustroju dziecęcego w stosunku do patologii i terapii« (Odczyty kliniczne. Serya X, nr. 115, 116, 117).

»Warszawski dom wychowawczy w świetle statystyki porównawczej« (Gaz. lek. 1902).

»Kilka uwag z powodu surowicy przeciwpłoniczej dra Palmirskiego« Gaz. lek. 1903).

Korybut-Daszkiewicz B.: »*Morbus coeruleus et transpositio vasorum cordis completa*« (Medyc. 1900).

»Kilka słów w sprawie wyboru mamek« (Czasopismo lek. tom V. 1903).

»Kilka słów o najwczesniejszych objawach przymiotu dziedzicznego u dzieci« (*lues hereditaria recens*) (Med. 1903).

»Przedstawienie przypadku *Erythema nodosum*, z następczym zanikiem mięśni« (Pam. T. L. 1903).

»Przypadek ospy naturalnej u dwudniowego dziecka« (Ginekologia 1904).

Brudziński Józef: »Badanie mikroskopowe stolców niemowląt« (Gaz. lek. 1902).

»Przyczynek do badań nad *Enteritis strepto-coccica* u niemowląt« (Gaz. lek. 1902).

»O reakcyi Umikowa w mleku kobiecem« (Zrowie 1902).

»O cieplarkach do pielęgnowania dzieci przedwczecznych« (Zdrowie 1903).

»Przyczyck do rozpoznawania zapaleń wysiękowych opłucnej u dzieci« (Med. 1902).

»Przypadek *dextrocardiae*« (Gaz. lek. 1902).

»Przyczynek do rozpoznawania nerki wędrującej u dzieci« (Gaz. lek. 1904).

Bichler Matylda: »Przyczynek do działania zastrzykiwań podskórnych arszeniku u dzieci« (Kron. lek. 1904).

Schöneich: »Przyczynek do rozpoznawania różniczkowego zrostów osierdzia u dzieci« (Gaz. lek. 1904).

Smoleński: »O znaczeniu leczniczem związków gliceryno-fosforowych u dzieci« (Med. 1904).

Uściński E.: »O działaniu Sanatogenu u dzieci« (Med. 1904).

Zembrzuski St.: »O znaczeniu leczniczem alboferyny« (Gaz. lek. 1903).*)

---

*) Uwaga: Szczegóły odnoszące się do warszawskiego szpitala dla dzieci przy ul. Aleksandria zebrane zostały przez ordynatora tegoż szpitala Ludwika Rabka; szczegóły co do reszty szpitali i zakładów leczniczych w Warszawie przesłał obecny lekarz naczelny szpitala dziecięcego w Łodzi Józef Brudziński.

Czcionkami Drukarni Dziennika Poznańskiego.

